

УДК 331.103

І.І. Бідна, ст. гр. УП-10, Т.П. Мірзак, викл.

Кіровоградський національний технічний університет

Мінімальна заробітна плата в Україні: механізм її функціонування та регулювання

У статті розкривається поняття мінімальної заробітної плати, розглядаються її функції, характеризується динаміка зміни в Україні. Проводиться порівняння механізму регулювання мінімальної заробітної плати в Україні з іншими країнами.

заробітна плата, механізм функціонування, регулювання

Постановка проблеми та її актуальність. Одним із ключових показників, що характеризують основні тенденції, притаманні вітчизняному ринку праці, є розмір мінімальної заробітної плати. Установлення мінімальної заробітної плати займає особливе місце у загальному механізмі регулювання заробітної плати і передбачає одночасне здійснення кількох важливих функцій: боротьба з бідністю шляхом установлення державних соціальних гарантій щодо грошового забезпечення мінімально необхідного рівня відтворення робочої сили; підвищення загального рівня оплати праці, виходячи з потреб зростання якості життя найманих працівників; протидія тенденції зниження величини реальної зарплати; узгодження соціально-економічної політики із динамікою економічного розвитку країни. Важливим елементом досліджень також залишається вивчення де мотивуючої функції мінімальної заробітної плати, яку виконує її низький рівень. Мінімальна заробітна плата в Україні, хоч і наближається до цього, але ще не стала дієвим інструментом підвищення ефективності праці. Тому актуальними залишаються питання обґрунтування її функцій та дій законодавства щодо її встановлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема заробітної плати, фактори впливу на зростання розміру заробітної плати, у тому числі і встановлення її мінімуму, процес становлення і розвитку організації стимулювання в Україні досліджуються у працях вітчизняних науковців з питань економіки, зокрема Д.П. Богині, О.А. Бугуцького, В.В. Вітвицького, В.І. Герасимчука, О.А. Грішньої, Д.Ф. Крисанова, І.С. Пасхарева, М.Ф. Соловйова, Л.П. Червінський, О.В. Кільова, та інших. Проте, остаточно не вирішеними залишаються проблеми ґрунтовного вивчення та пошуку шляхів вдосконалення власне самого механізму державного регулювання заробітної плати, зокрема встановлення її мінімального розміру.

Цілі статті. Метою цієї статті є розкриття поняття мінімальної заробітної плати та її функцій, зазначення законів, що регулюють її встановлення, вивчення динаміки зміни мінімальної заробітної плати та порівняння механізму регулювання мінімальної заробітної плати в Україні з іншими країнами.

Виклад основного матеріалу. У механізмі регулювання заробітної плати вихідною базою є встановлення її мінімального розміру. Рекомендація Міжнародної організації праці проголошує, що основною метою встановлення мінімальної заробітної плати повинно бути надання особам, які працюють за наймом, необхідного соціального захисту щодо мінімально допустимих рівнів заробітної плати. Згідно із Законом

України "Про оплату праці", мінімальна заробітна плата — це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, годинну норму праці (обсяг робіт). До мінімальної заробітної плати не включаються доплати, надбавки, заохочувальні та компенсаційні виплати. Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності та господарювання.

Розмір мінімальної заробітної плати визначається з урахуванням:

- вартісної величини мінімального споживчого бюджету з поступовим зближенням рівнів цих показників у міру стабілізації та розвитку економіки країни;
- загального рівня середньої заробітної плати;
- продуктивності праці, рівня зайнятості та інших економічних умов.

Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України, як правило, один раз на рік у законі про Державний бюджет України з урахуванням пропозицій, вироблених шляхом переговорів, представників професійних спілок, власників або уповноважених ними органів, які об'єдналися для ведення колективних переговорів і укладення генеральної угоди [1, с.259].

Особливість мінімальної заробітної плати є її швидке «старіння», що зумовлює необхідність регулярної зміни її розмірів. На це впливає низка факторів, серед яких зміни обсягів виробництва, структурні зміни в економіці, тенденції на ринку праці. Міжнародна організація праці у своїй рекомендації №135 зазначає, що мінімальна заробітна плата повинна періодично переглядатися з урахуванням змін вартості життя та інших соціально-економічних умов [2].

Динаміка зміни мінімальної заробітної плати за останні 11 років в Україні наведена в таблиці 1 [3].

Таблиця 1 - Розмір мінімальної заробітної плати

Початок дії	Розмір мінімальної заробітної плати	Нормативний акт, яким було встановлено новий розмір МЗП
01.01.2011 р. 01.04.2011 р. 01.10.2011 р. 01.12.2011 р.	941 грн. 960 грн. 985 грн. 1004 грн.	Закон України "Про Державний бюджет України на 2011 рік" (стаття 22)
01.01.2010 р. 01.04.2010 р. 01.07.2010 р. 01.10.2010 р. 01.12.2010 р.	869 грн. 884 грн. 888 грн. 907 грн. 922 грн.	Закон України "Про Державний бюджет України на 2010 рік" (стаття 53)
01.01.2009 р. 01.04.2009 р. 01.07.2009 р. 01.10.2009 р. 01.11.2009 р.	605 грн. 625 грн. 630 грн. 650 грн. 744 грн.	Закон України "Про Державний бюджет України на 2009 рік" № 835-VI від 26.12.2008 р. (стаття 55) Закон України "Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати" № 1646-VI від 20.10.2009 р. (стаття 2)

Продовження таблиці 1

01.01.2008 р. 01.04.2008 р. 01.10.2008 р. 01.12.2008 р.	515 грн. 525 грн. 545 грн. 605 грн.	Закон України "Про Державний бюджет на 2008 рік" № 107-VI від 28.12.2007 р. (стаття 59)
01.01.2007 р. 01.04.2007 р. 01.07.2007 р. 01.10.2007 р.	400 грн. 420 грн. 440 грн. 460 грн.	Закон України "Про Державний бюджет на 2007 рік" № 489-V від 19.12.2006 р. (стаття 76)
01.01.2006 р. 01.07.2006 р. 01.12.2006 р.	350 грн. 375 грн. 400 грн.	Закон України "Про Державний бюджет на 2006 рік" № 3235-IV від 20.12.2005 р. (стаття 82)
01.01.2005 р. 01.04.2005 р. 01.07.2005 р. 01.09.2005 р.	262 грн. 290 грн. 310 грн. 332 грн.	Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2005 рік" та деяких інших законодавчих актів України № 2505- IV від 25 березня 2005 року (стаття 83)
01.09.2004 р.	237 грн.	Закон України № 1801-IV "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2004 рік" від 17.06.2004 р.
01.12.2003 р.	205 грн.	Закон України № 1328-IV "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2003 рік" від 25.11.2003 р.
01.12.2003 р.	237 грн.	Закон України № 372-IV "Про встановлення розміру мінімальної заробітної плати на 2003 рік" (із змінами, внесеними згідно із Законом № 849-IV від 22.05.2003)
01.01.2003 р.	185 грн.	Закон України № 372-IV "Про встановлення розміру мінімальної заробітної плати на 2003 рік" (26.12.2002)
01.07.2002 р.	165 грн.	Закон України № 2896-14 "Про встановлення розміру мінімальної заробітної плати на 2002 рік" (13.12.2001)
01.01.2002 р.	140 грн.	Закон України № 2896-14 "Про встановлення розміру мінімальної заробітної плати на 2002 рік" (13.12.2001)
01.07.2000 р.	118 грн.	Закон України № 1766-14 "Про встановлення розміру мінімальної заробітної плати на 2000 рік" (01.06.2000)
01.04.2000 р.	90 грн.	Закон України № 1766-14 "Про встановлення розміру мінімальної заробітної плати на 2000 рік" (01.06.2000)

Постійне підвищення мінімальної заробітної плати аж ніяк не свідчить про поліпшення добробуту громадян України, так як для більш точного порівняння і отримання висновків потрібно враховувати такий економічний показник як індекс цін. Співставлення темпів росту мінімальної заробітної плати з індексом споживчих цін дає можливість константувати факт урахування інфляційних процесів при зміні розмірів мінімальної заробітної плати.

Мінімальна заробітна плата займає головні позиції в регулюванні оплати праці і виконує низку важливих функцій. Вона як нижня межа платні за просту некваліфіковану працю є визначальною величиною (соціальним нормативом), під

впливом якої формується мінімальна тарифна ставка (оклад) найманих працівників. Вона є основою всієї системи оплати праці [4, с. 7].

Не можна не звернути увагу ще на одну функцію мінімальної заробітної плати — регулюючу. До речі, на цю функцію мінімальної заробітної плати вкрай рідко звертають увагу фахівці, практики, урядовці. Проте недооцінка цієї функції на практиці має вкрай негативні наслідки. Судіть самі. Доходи будь-якої фірми, будь-якого підприємства завжди є обмеженими. Отже, обмеженими є й кошти, які можуть бути спрямовані на оплату праці. Встановлюючи суспільно прийнятий соціально і економічно обґрунтований, але, як правило, не менший, ніж 30-відсотковий рівень мінімальної платні щодо середньої заробітної плати, держава тим самим створює економічні умови для суспільно прийнятного рівня диференціації доходів найманих працівників для досягнення соціально справедливого розподілу результатів виробництва [5, с. 30].

Порівняємо механізми регулювання мінімальної заробітної плати України з цим механізмом в інших країнах. Для прикладу візьмемо Білорусь, Аргентину, Китай.

Мінімальна зарплата в Україні є гарантованою державою соціальною нормою і являє собою нижню межу оплати праці найманого персоналу на підприємствах усіх форм власності. Простіше кажучи, роботодавець законодавчо не має права платити своїм співробітникам зарплату нижче мінімального показника.

Дане поняття номінально фігурує в більшості країн світу, проте позиціонується цей показник скрізь по-різному: якщо мінімальна зарплата в Україні встановлюється на національному рівні, то, наприклад, в Канаді немає єдиної зафіксованої урядом норми, а на Фіджі мінімальна заробітна плата є умовною.

У деяких країнах Європи поняття мінімальна заробітна плата з'явилося не так давно: Іспанія і Нідерланди зокрема, звернулися до мінімального показника на початку сімдесятих років минулого століття, а в Ірландії мінімальна заробітна плата з'явилася тільки в 2000 році. Уряд Гонконгу прийняв законопроект про мінімальний показник у травні 2011 року. Для порівняння, в СРСР документ про мінімальну зарплату був підписаний ще на початку 1922 року.

Мінімальна зарплата стала приводом для дискусії: прихильники застосування показника вважають, що встановлена державою норма сприяє зниженню бідності в країні і підвищенню рівня життя. Їх опоненти вважають, що висока мінімальна зарплата може знизити рівень конкуренції на ринку праці, за рахунок чого збільшиться число безробітних, що, в свою чергу, спровокує зростання бідності.

Як регулюється мінімальна зарплата в Україні та інших державах? Для того щоб зрозуміти, який механізм функціонування мінімальної зарплати найбільш ефективний, експерти Фонду WageIndicator в 22 країнах світу зібрали базу даних по мінімальній оплаті праці, доступну користувачам англійською мовою, а також мовою кожної країни на національних сайтах фонду.

Дослідники Індійського регіонального офісу Фонду, Університету Амстердама та Інституту менеджменту Ахмедабада порівнювали спосіб законодавчого встановлення мінімальної норми, її розмір, співвідношення з прожитковим мінімумом, методи врегулювання юридичних суперечок при недотриманні законодавства.

Розмір мінімальної зарплати в Україні встановлюється законодавчо не рідше одного разу на рік, однак фактично щоквартально дана величина змінюється разом з прожитковим мінімумом і не може бути нижче за нього. Так, наприклад, уряд Аргентини зовсім відмовилося від періодичності оновлення показника, встановивши лише його залежність від зростання інфляції. У КНР показник повинен змінюватися один раз на два роки, проте фактично мінімальна заробітна плата фіксується щороку. Матеріальна допомога, премії та доплати не входять до складу мінімальної зарплати в

Україні. У Білорусі з 2006 року мінімальна заробітна плата вміщає в себе компенсаційні виплати та інші надбавки [6].

В таблиці 2 [6] наведена характеристика основних особливостей встановлення мінімальної заробітної плати в Україні та взятих для порівняння інших країн.

Таблиця 2 – Порівняння за основним критерієм мінімальних зарплат в Білорусі, Україні, Аргентині та Китаї

	Україна	Білорусь	Аргентина	Китай
Як законодавчо встановлюється мінімальна зарплата: на національному, регіональному рівні або по галузях?	Одна, на національному у рівні	Одна, на національному у рівні	Кілька: на національному та регіональному рівнях, а також по галузях	Кілька: тільки на регіональному у рівні
Чому дорівнює розмір місячної мінімальної зарплати в країні?	119 \$ в травні 2011	\$ 109 в травні 2011	\$ 448 у травні 2011	від \$ 77 до \$ 173 в залежності від регіону в травні 2011
Як часто і ким встановлюється розмір мінімальної зарплати в країні?	Не рідше одного разу на рік. У 2011 році - з 1 січня, 1 квітня, 1 жовтня, 1 грудня	Один раз на рік з 1 січня. Підлягає індексації	Періодичність законом не встановлена. Залежить від рівня інфляції	За законом - раз на два роки. На практиці - один раз на рік
Яка межа бідності (розмір прожиткового мінімуму) в країні в місяць на душу населення?	\$ 113	\$ 69	\$ 730	\$ 15,4
Яке співвідношення мінімальної заробітної плати до поточного розміру прожиткового мінімуму?	105%	158%	60%	від 501,67% до 1123,75% залежно від регіону
Чи беруть участь представники наймачів та / або профспілок в обговоренні розміру мінімальної заробітної плати?	Так	Ні. Можуть вносити рекомендації	Так	Так
Які юридичні санкції можуть застосовуватися при недотриманні виплати мінімальної зарплати?	Карається штрафом від 100 до 300 не оподатковуваних податком доходів громадян (від \$ 235 до \$ 705)	Карається штрафом від 4 до 20 базових величин (від \$ 28 до \$ 140) – юр.осіб; до 100 базових величин (до 700 \$)- юр.осіб	Карається штрафом від \$ 61 до \$ 342. У разі повторних порушень може збільшуватися на суму, що становить до 10% нарахованої зарплати	Наймача можуть зобов'язати виплатити працівникам компенсацію, що перевищує суму заборгованості із зарплати в 1-5 разів

З інформації наведеної в таблиці 2 помітно, що механізм регулювання мінімальної заробітної плати кожної країни істотно відрізняється, у певних країнах він кращий за деякими показниками, наприклад, Китай помітно лідирує, так як система регулювання мінімуму заробітної плати більш якісна, а в деяких країнах потребує перегляду та реформування, і в Україні також.

Висновки. Мінімальна заробітна плата є основою механізму регулювання заробітної плати. Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється законодавчо і є обов'язковим по всій території України. В останньому десятилітті мінімум заробітної плати в Україні мав постійне зростання, проте це не говорить про покращення добробуту населення. Мінімальна заробітна плата виконує ряд функцій, серед яких найважливішою є регулююча, яка полягає в регулюванні всієї системи оплати праці. Порівнюючи встановлення мінімуму заробітної плати в Україні з іншими країнами можна сказати, що ця система хоч і має недоліки та проблеми, але все ж таки забезпечує наявність врегульованої оплати праці з початку незалежності країни. Так, наприклад, в Ірландії мінімальна заробітна плата з'явилася тільки в 2000 році, а уряд Гонконгу прийняв законопроект про мінімальний показник лише у травні 2011 року.

Список літератури

1. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: підручник. / О. А. Грішнова. — К. : Знання, 2004. — 535 с.
2. Офіційний сайт української Мережі ділової інформації ЛІГА-Бізнес-Інформ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.liga.net
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
4. Киселев С. Размер - не главное : Минимальная зарплата в Украине достигнет прожиточного минимума через 15 лет // Аргументы и факты. - 2002. - № 46. - С. 7
5. Шевченко Л. Мінімальна заробітна плата та її рівень: теоретичне осмислення проблеми // Україна: аспекти праці. - 2003. - № 4. - С. 30-33
6. Офіційний сайт комерційної організації у Україні, що належить до Фонду WageIndicator і займається вивченням встановлення та регулювання заробітної плати [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mojazarplata.com.ua/ru/main/minimum-wage/v-chem-otlichie-minimalno-zarplaty-v-ukraine-ot-minimalki-drugih-stran>

Одержано 23.03.12